

تعهد به رازداری بانکی و قلمرو آن در حقوق بانکی ایران

محمدعلی خورسندیان*

مریم فلاح‌دخت درب‌قلعه**

چکیده

مراجعات روزافزون و دائمی مردم به بانک‌ها، بانک‌داران را بر بسیاری از اسرار مشتریان، از جمله وضع مالی و توان اقتصادی و حتی اطلاعات شخصی آنان، مطلع می‌کند. به منظور جلب اعتماد مشتریان و جلوگیری از سوءاستفاده‌های اقتصادی و ضررهای شخصی و تجاری، بانک‌ها این اطلاعات را محرمانه تلقی کرده و از افشای آنها خودداری می‌کنند. اگرچه رازداری بانکی اصلی اجتناب ناپذیر در حقوق همه کشورها است، اما با توجه به ضروریات و نیازهای اجتماعی و به‌ویژه مقابله با فعالیت‌های مجرمانه از قبیل تروریسم، پول‌شویی و فرار از مالیات، بی‌گمان دارای استثناهایی است. این استثناها اگرچه از کشوری به کشور دیگر تفاوت می‌کند، اما روندهای مشترکی نیز در خصوص آنها مشاهده می‌شود.

این مقاله به بیان مبانی و قلمرو رازداری بانکی در حقوق ایران پرداخته است و ضرورت قانون‌گذاری در این زمینه به طور خاص را متذکر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: حقوق بانکی، رازداری حرفه‌ای، اسرار بانکی، حقوق مالی، حق

خلوت.

* عضو هیأت علمی گروه حقوق خصوصی و اسلامی دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول) Mkhorsandian@yahoo.com

** دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی دانشگاه شیراز Ma.fallahdokht@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۲/۲۲

بانک‌داری به عنوان یک کسب و کار کلیدی در زندگی امروز ما جایگاه حساسی یافته است. از مبادلات روزمره بیشتر شهروندان گرفته تا تأمین سرمایه به شیوه‌های پیچیده که کارآفرینان به آن اتکا می‌کنند؛ و از گردش مالی در بازارها گرفته تا تبادلات تجاری بین کشورها، همه در چرخه عملیات حرفه‌ای بانک‌ها تحقق می‌یابند. بدیهی است این حجم عظیم و طیف گسترده مراجعه‌کننده به بانک، جلب اعتماد او را می‌طلبد. بر بستر این اعتماد است که ارتباط‌های بلندمدت شکل گرفته و سیستم بانک‌داری رونق پیدا می‌کند. با وجود طیف‌های گوناگون و نیازهای متفاوت مشتریان، یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های این مجموعه در هر صنف و با هر سن و سال، حفاظت از اطلاعاتی است که بر مبنای اعتماد در اختیار بانک قرار گرفته است. از این رو و به منظور جلب اعتماد و جلوگیری از سوءاستفاده‌های اقتصادی و ضررهای شخصی و تجاری، بانک‌ها اطلاعات به دست آمده را محرمانه تلقی می‌کنند. اما نبود مقررات مدون و خاص در این زمینه به کاستی اعتماد به نظام بانکی کشور دامن می‌زند و بخش خصوصی را به سرمایه‌گذاری در بازارهای مالی خارج از کشور ترغیب می‌نماید. برای جلوگیری از این مشکل، ممکن است بتوان با بازنگری در قواعد و تبیین اصول نوین در خصوص تعهدات بانک نسبت به مشتریان از دغدغه ذهنی صاحبان سرمایه تا حدی کاست و با ترمیم اعتماد آنان نسبت به امنیت اسرار شخصی و شغلی در نظام بانک‌داری داخلی کوشید. هرچند نظریات حقوقی تنها آغازکننده راهی برای قانون‌گذار است تا چون دیگر کشورها به تدوین قوانین منسجم برای رازداری و بیان ضمانت اجراهای نقض آن بپردازد.

این مقاله نخست به شناسایی مفهوم و پیشینه محرمانگی بانکی می‌پردازد و در ادامه از مبانی، منابع، قلمرو و آثار تعهد به رازداری بانکی سخن خواهد گفت.

۱. مفهوم اسرار بانکی

در دنیای بانک‌داران دو نوع اسرار بانکی معرفی شده است: اسرار بانکی به عنوان اسرار حرفه‌ای که اطلاعاتی است که مطابق قانون یا عرف اهل حرفه ملزم به حفظ آن اسرار مشتریان خود است؛ و اسرار بانکی در معنای آنچه قانون سویییس مقرر داشته است و مطابق آن تحت هیچ عنوان، هیچ یک از اطلاعات مشتری افشا نمی‌شود.^۱ مورد اخیر برای پاره‌ای افراد، به‌ویژه از نظر مالیاتی، جذاب است و موجب جذب سرمایه‌های خارجی

۱. جمالی، جعفر؛ و علی زارع، «تعهد بانک‌ها به حفظ اسرار مشتریان و عملیات تبدیل دارایی به اوراق بهادار»، راهبرد، سال بیستم، شماره ۵۸، ۱۳۹۰ ص ۳۲۷.

می‌شود. اما بسیاری از کشورها به این روش واکنش نشان داده و آن گونه که خواهیم دید خواستار وضع استثنائاتی بر آن شده‌اند. آنچه که به طور معقول از اسرار بانکی فهم می‌شود و این مقاله بدان پرداخته، همان نگاه حرفه‌ای به اطلاعات بانکی است.

تعهد نهادهای مالی، مدیران و کارمندان آنها به حفاظت و خودداری از افشای اطلاعات به دست آمده به مناسبت حرفه خود، محرمانگی یا حفظ اسرار بانکی نامیده می‌شود.^۱ امروزه در بحث اسرار بانکی به تدریج «حفظ اسرار مشتریان» جایگزین «حفظ اسرار بانک» شده و استفاده‌ای بیشتر یافته است. رازداری بانکی به معنی محافظت از اطلاعاتی است که از آن به «اسرار منفی» یاد می‌شود.^۲ اصل حفظ اسرار بانکی تأسیسی عرفی و قانونی مخصوص امور بانکی و متصل به آن است^۳ و در محدوده ارتباط میان بانک و مشتری مانع افشای معاملات و اطلاعات حساب خواهد شد.^۴ جدا از اختلاف نظر در بحث مینا، امروزه این اصل یکی از ویژگی‌های جدانشدنی بانک‌ها تلقی شده و با سرعت زیادی در حال تبدیل شدن به یک عرف اساسی در میان بانک‌داران است. محرمانگی بانکی بر اساس هنجارهای مدنی و نظام قضایی و تقنینی هر کشور استوار و تحکیم شده^۵ و از کشوری به کشوری دیگر متفاوت است.

۲. تاریخچه رازداری بانکی

پیشینه رازداری بانکی مقارن با آغاز بانکداری است. اساسنامه بسیاری از بانک‌های غربی و همچنین قوانین سرسختانه بانکداری در نظام‌های حقوقی غرب چنین ادعایی را تأیید می‌کند. رازداری و حفظ اسرار حرفه‌ای از دیرباز در بین اقوام مختلف به عنوان یکی از ارکان اخلاقی مورد توجه بوده و افشای اسرار حرفه‌ای تحت عنوان بزه خیانت در امانت مورد مجازات قرار می‌گرفته است.^۶ مفهوم محرمانگی امور مالی در دستورالعمل‌ها و قوانین تجاری آلمان و شمال ایتالیا در قرون وسطی موجود بوده است.^۷ در گذر زمان با گسترش تجارت نیز نیاز به وجود بانک‌های قابل اعتماد و

1. Grassi, Paolo; and Daniele Calverese, "The Duty of Confidentiality of Banks in Switzerland: Where It Stands and Where It Goes", *Pace International Law Review*, Vol. 7, Issue 2, 1995, p. 333.
2. Bauen, Marc; and Nicolas Rouiller, *Swiss Banking*, Schulthess, Zurich, Basel, Geneva, 2013, p. 97.
3. تاج‌الدین، میاده صلاح‌الدین، السریة المصرفیة: آثارها وجوانبها التشريعیة، مجلد ۳۱، دراسة مقارنة لعدد من الدول الأجنبية والعربیة، کلیة الإدارة و الاقتصاد، جامعة الموصل، ۲۰۰۰، ص. ۲۶۰.
4. ایلداری، سهیل، «چالش رازداری بانکی در بهشت امن سرمایه‌داران»، *روند اقتصادی*، شماره ۱۲، ۱۳۸۴، ص. ۵۴.
5. تاج‌الدین، میاده صلاح‌الدین، منبع پیشین، ص. ۲۵۹.
6. Guex, Sébastien, "The Origins of the Swiss Banking Secrecy Law and Its Repercussions for Swiss Federal Policy", *The Business History Review*, Vol. 74, No. 2, 2000, p. 239.
7. Grassi, Paolo; and Daniele Calverese, *Op. cit.*, p. 331.

محرمانگی مالی در قبال فئودالها افزون تر شد. در حقیقت اصل رازداری بانکی محصول عصر جدید و یا مختص و زاییده سیستم حقوقی سوییس نیست.^۱ اما آنچه که نخست موجودیت رازداری بانکی را به عنوان یک اصل محقق نمود، اصل عدم تعرض به حریم خصوصی افراد در نظام بانکداری سوییس و در پی مقابله با فشارهای دو دولت آلمان و فرانسه مبنی بر ارائه اطلاعات مالی اتباعشان بود.^۲ در سال ۱۹۳۴ «قانون بانکداری و مؤسسات ذخیره مالی فدرال سوییس»^۳ در بخش‌هایی وسیع تهیه شد و به تصویب رسید. ماده ۴۷ این قانون اعلام نمود که نقض ارادی رازداری بانکی از جانب هر کس به هر طریق رخ دهد، موجب مسئولیت کیفری است و هر فرد مسئول افشای اطلاعات به مجازات حبسی بیش از سه سال محکوم خواهد شد. همچنین هر کوششی که به افشای این اسرار بیانجامد، مجازات خواهد شد. این مسئولیت پس از پایان رابطه بانک با مشتری نیز امتداد می‌یابد.^۴ اما پس از جنگ جهانی دوم، رازداری بانکی در سوییس به خصوص از سوی نیروهای متفقین که خواهان مصادره دارایی‌های نازی‌ها بودند، مورد انتقاد قرار گرفت. در سال‌های اخیر نیز انتقادات به رازداری بانکی‌هایی که دارای حساب‌های آزاد و معاف از مالیات می‌باشند، حول محور پول‌شویی و فرار مالیاتی بوده است. فرارهای مالیاتی در دهه ۱۹۷۰ انتقادات شدیدی را نسبت به سیستم محرمانگی بانک‌های کشورهای هم‌چون سوییس ایجاد کرد و تلاش‌ها از آن زمان برای از بین بردن رازداری در بانک‌هایی با این خصوصیت آغاز شد.^۵ فشارهای بین‌المللی به‌ویژه آمریکا و اتحادیه اروپا که از سال ۲۰۰۹ آغاز شد، سرانجام در سال ۲۰۱۲ سوییس را ناچار به تعدیل رویه خود نمود.^۶ هم‌اکنون در سطح بین‌المللی اسنادی متعدد بر رازداری بانکی حاکم شده است؛ از جمله کنوانسیون ملل متحد در مقابله با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان (۱۹۸۸ وین)، کنوانسیون متوقف کردن حمایت مالی تروریسم (۱۹۹۹)، کنوانسیون پالمو در مقابله با جرایم سازمان‌یافته (۲۰۰۰) و کنوانسیون مبارزه با فساد (۲۰۰۳). همچنین ۴۰ توصیه‌نامه صادره از سوی سازمان ملل بر این موضوع حاکمیت دارد.

۳. مبانی رازداری بانکی

از جمله ملاک‌هایی که در ابتدا در حقوق ملی و فراملی اصل رازداری بانکی را موجودیت بخشیده است، دو نظریه «نسبی‌گرایی» و «مطلق‌گرایی» است. نظریه

1. Chaikin, David. "Policy and fiscal effects of Swiss Bank Secrecy", Revenue Law Journal, Vol. 15, Issue 1, 2005, pp. 95-97.
2. Guex, Sébastien, Op. cit, p. 239.
3. Federal Act of Banks and Saving Institutions
4. Bauen, Marc; and Nicolas Rouiller, Op. cit, p. 99.
5. Grassi, Paolo; and Daniele Calverese, Op. cit, p. 331.
6. Bauen, Marc; and Nicolas Rouiller, Op. cit, p. 110.

نسبی‌گرایی به همان دلایلی که خیانت در امانت را جرم می‌دانست، افشای اسرار حرفه‌ای را نیز قابل مجازات دانسته و مجازات در نظر گرفته شده را برای حمایت از منافع افراد مختلف که هر کدام دارای اطلاعات محرمانه هستند، نهادینه کرده است. پیروان این مکتب معتقدند که در صورت افشای راز با رضایت ذی‌نفع دیگر نمی‌توان افشا کننده را مجازات نمود.^۱ در مقابل مدافعان مطلق‌گرایی معتقدند که این منافع افراد نیست که با افشای راز به خطر می‌افتد، بلکه با افشای برخی اطلاعات محرمانه نظم عمومی به خطر می‌افتد و لذا علاوه بر استناد به «اعتماد میان طرفین» و «قرارداد فی‌مابین» قانون نیز مجبور به مداخله در این زمینه خواهد بود.^۲ حامیان دو نظر، متناسب با ساختارهای حقوقی خود، هر کدام به دنبال یافتن ملاک‌های اساسی رازداری بانکی رفته و عصاره‌گرایی‌های حقوق‌دانان سرتاسر دنیا برای پاس‌داشت رازداری در چهار نظریه عدم تعرض به حریم خصوصی، حسن‌نیت، انصاف و حمایت از اخلاق حرفه‌ای جمع شده است.^۳

نخستین استدلال رسمی دادگاه فدرال سوییس برای حمایت از محرمانگی بانکی عدم تعرض به حریم خصوصی و حق خلوت بود. بر همین اساس بانک‌ها موظف به حفظ اسرار اشخاص ثالثی هستند که در لوای خدمات بانکی با مشتری خود از آنها اطلاع پیدا کرده‌اند. قوانین کیفری کنفدراسیون سوییس نیز مجازات افشای اطلاعات بانکی ولو افشای اسامی متهمان به فرار مالیاتی را از مصادیق نقض حریم خصوصی شهروندان دانسته است و مرتکب را به سه سال حبس یا ۲۵۰۰۰۰ فرانک سوییس محکوم می‌کند.^۴

حسن‌نیت نیز یکی از اصول حقوق قراردادهاست که در برخی از نظام‌ها به عنوان یک قاعده لازم‌الرعایه در مراحل انعقاد، اجرا و تفسیر قرارداد شناخته می‌شود. مطابق این اصل، اگر اطلاعات کاربر متضمن اسراری باشد که در نزد شخص محترم باشد، طرف دیگر حق استفاده از این اطلاعات برای اهداف شخصی و یا افشای آنها را نخواهد داشت. نظام بانک‌داری ژاپن برای محرمانه نگاه داشتن اطلاعات بانکی مشتریان خود مدافع چنین نظریه‌ای است.^۵ البته این اصل علاوه بر تبیین وظیفه رازداری به تحدید آن نیز مبادرت ورزیده و در موارد لازم همچون مبارزه با تروریسم و پول‌شویی، مجوزی برای

۱. جعفری، امین، «اسرار حرفه‌ای و حقوق کیفری اقتصادی و تجاری»، فقه و حقوق، سال چهارم، شماره ۱۴،

۱۳۸۶، ص. ۱۴۲.

۲. همان، ص. ۱۴۳.

۳. جمالی، جعفر؛ و علی زارع، منبع پیشین، صص. ۳۱۲ - ۳۰۵.

4. Article 273 of the Swiss Criminal Code and Article 47 of the Bank Act.

5. The European Banking Federation. "Report on Banking Secrecy-European Banking Federation (Anti-Fraud and Anti-Money Laundering Committee & Fiscal Committee", Brussels, 2004, p. 68.

افشای اطلاعات خواهد بود.^۱ به دلیل وابستگی حسن نیت به وجود قرارداد میان بانک و مشتری، نمی‌توان به تنهایی از آن برای الزام بانک‌ها به حفظ اسرار دیگران استفاده کرد، زیرا حسن نیت مفهومی مستقل و بیرون از قرارداد ندارد؛^۲ لذا اطلاعاتی که به صراحت یا به صورت ضمنی بر محرمانه بودن آن توافق شده یا به گونه‌ای است که بنای عرفی بر حفظ آن است، مورد حمایت قرار می‌گیرد. امروزه تعهد به رازداری بر اساس اصل حسن نیت در روابط پیش قراردادی و در جایی که مذاکرات به نتیجه نمی‌رسد خودنمایی می‌کند. به طریق اولی می‌توان گفت که در جایی که رابطه همکاری میان طرفین شکل گرفته، اما صحبتی از محرمانه ماندن اطلاعات رد و بدل نشده است نیز این اصل حاکم خواهد بود. اما در صورتی که بانک موظف به حفظ اطلاعاتی باشد که به هر نحوی بدون وجود هیچ رابطه قراردادی به دست آورده باشد - همانند زمانی که در روابط کاری میان بانک‌ها، بانک ثالثی از اطلاعات مشتری بانک دیگری مطلع می‌شود - نمی‌توان وظیفه رازداری را بر اساس حسن نیت بر او تحمیل نمود.

در انگلیس بر اساس قواعد انصاف پذیرفته شده بود که رابطه مبتنی بر اعتماد متقابل چه رابطه بر پایه قرارداد شکل گرفته باشد یا مبنای آن قرارداد نباشد، موجب تعهداتی برای طرفین است.^۳ بنابراین اگر در چنین رابطه‌ای اطلاعاتی به فرد داده شود، مشروط به اینکه آنها را افشا نکند، طبق ضوابط انصاف او ملزم به حفظ اطلاعات مزبور است. به دیگر سخن اگر انتقال اطلاعات محرمانه‌ای که حتی قابلیت مال بودن را دارا نباشند، نقض اعتماد دیگری تلقی شود، طبق اصول انصاف ممنوع است.^۴ در پرونده‌ها نیز در بسیاری از روابط حرفه‌ای از جمله رابطه بانک با مشتری نوعی تعهد به حفظ اسرار وجود داشت که بیشتر به شکل ضمنی مورد توافق طرفین بوده است. با گذشت زمان اطلاعات مورد حمایت نظام اسرار حرفه‌ای گسترده‌تر شد، به نحوی که این تحلیل ساده نمی‌توانست پاسخ‌گوی همه پرونده‌ها باشد. به عنوان مثال اگر شخصی خارج از رابطه دوطرفه و کاملاً بیگانه با دریافت‌کننده اطلاعات به آنها دست پیدا کرد، آیا می‌توان او را نیز ملزم به حفظ آن اسرار دانست؟ از اواسط قرن نوزدهم به بعد، نظام انصاف بیان کرد که اگر ثالث از محرمانه بودن اطلاعات مطلع باشد یا به موجب قانون آگاه فرض شود، او نیز متعهد به حفظ اسرار دانسته می‌شود. بنابراین امروزه حمایت

1. Szarmach, Laura., "Piercing the Veil of Bank Secrecy? Assessing the United States", Settlement in the UBS Case", Cornell International Law Journal, Vol. 43, 2010, p. 420.

2. Powers, Paul, "Defining the Undefinable: Good Faith and the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods", Journal of Law and Commerce, Vol. 18, No. 2, 1999, p. 341.

۳. استنلی، پائول، حقوق حفظ اسرار، ترجمه محمدحسین وکیلی مقدم، تهران، انتشارات همگان، ۱۳۹۱، ص. ۵.

۴. همان، صص. ۱۵ - ۱۴.

انصاف از این گونه اطلاعات، دیگر منوط به وجود رابطه مبتنی بر اعتماد نیست بلکه صرف «وجود اطلاعات محرمانه» مبنای این حمایت خواهد بود.^۱

با توجه به ماهیت اطلاعاتی که در اختیار بانک قرار می‌گیرد و با استقرای قوانین داخلی به نظر می‌رسد که افشای اسرار بانکی تنها موجب زیان صاحب راز نیست، بلکه کل جامعه را متضرر کرده و علاوه بر از بین بردن نظام اعتماد در بانکداری نظم اقتصادی و اجتماعی را نیز متزلزل خواهد ساخت. لذا رازداری بانکی در ایران را باید مبتنی بر مکتب مطلق‌گرایی و هم‌سو با نظام اخلاق حرفه‌ای، حق خلوت و مورد حمایت قانون دانست. با همین تحلیل در مواردی که عدم افشا موجب تضرر جامعه شود نیز این الزام برداشته خواهد شد.

۴. منابع حقوقی تعهد به رازداری بانکی

آنچه که در خصوص رازداری بانکی مهم است، ضرورت وجود یک رابطه حقوقی میان متعهد و متعهدله است که از نظر حقوقی موضوع را واجد اعتبار و دارای ضمانت اجرا کند. کامل‌ترین شکل آن به این صورت است که مشتری با ارائه‌کننده خدمات حرفه‌ای «قرارداد عدم افشا» منعقد کند. این قرارداد، پیش‌شرط حفاظت از اسرار مراجعان است و انعقاد آن به عنوان یک تکلیف به دارنده تحمیل می‌شود و نقش حمایتی را ایفا می‌کند.^۲ دکتترین حقوقی انگلستان نیز برای حمایت از محرمانگی بانکی علاوه بر اتکا به انصاف، وجود یک قرارداد میان صاحب راز و بانک را لازم می‌داند.^۳ به این دلیل که اگر تعهد ضمنی را مبنا قرار دهیم این دادگاه است که باید این تعهد ضمنی را از قرارداد استنباط کند. اما در شرایط عدم وجود یک قرارداد نیز انصاف محرمانگی بانکی را بر بانکها تحمیل خواهد کرد.^۴ البته این نظریه بیشتر در حیطه حقوق اسرار تجاری مطرح است و در نظام‌هایی مورد پذیرش است که اصل رازداری بانکی را حکمی خاص و محصور دانسته، شفافیت مالی و سلامت نظام اقتصادی در قلمرو حاکمیتی را مورد وثوق بیشتری قرار داده و به لزوم برشمردن موارد مخفی معتقد است. در حقوق ایران می‌توان به موجب ماده ۱۰ قانون مدنی، رأی به اعتبار چنین قراردادی داد و موضوع آن را می‌توان تعهد بانک به ترک فعل دانست، اما چنین قراردادی در میان بانک‌های ایرانی مرسوم نیست.

۱. همان، صص. ۲۰ به بعد.

۲. رهبری، ابراهیم، «نقش قراردادهای محدودکننده در حمایت از اسرار تجاری مطالعه در حقوق آمریکا، انگلستان، فرانسه و ایران»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۵۰، ۱۳۸۸، ص. ۵۶۹.

۳. استنلی، پائول، منبع پیشین، ص. ۷.

۴. همان.

تصریح به عدم افشای اطلاعات به عنوان یک شرط در قراردادهای معمول بانکی و یا بستن قراردادهای اعطای تسهیلات بانکی بر مبنای تعهدات ذهنی بر حفظ اسرار مشتری در لابه‌لای مذاکرات اولیه اعطای خدمات بانکی، راه دیگری برای ایجاد یک ضمانت اجرای حقوقی در این زمینه است. در مواردی که بین طرفین دعوی قراردادی جداگانه یا تصریحی در ضمن قرارداد بانکی برای عدم افشا نباشد، مطابق عرف بانک‌داری چنین تعهدی به عنوان یک شرط عرفی در قراردادهای مفروض به حساب می‌آید. در آمریکا دادگاه‌ها براساس توافقاتی که برای انجام فعالیت می‌شود، به وجود شبه‌قرارداد^۱ استناد می‌کنند. در انگلستان نیز در یک پرونده^۲ دادگاه شرط صریح طرفین مبنی بر عدم افشای اطلاعات خاص را به طور ضمنی و به طریق اولی توسعه داد و بیان داشت که استفاده از همه اسرار سپرده‌شده از طرف متعهد ولو در غیر از موارد مورد توافق نیز تجاوز به آنها محسوب می‌شود، حتی اگر متعهد هنوز آنها را افشا نکرده باشد.^۳ در این پرونده، قاضی دادگاه محرمانه نگاه داشتن همه اسرار کاری را بر طبق عرف به طرف قرارداد تحمیل نمود.^۴

در حقوق ایران با نگاهی به ماده ۱۰ قانون مدنی، همراه با تحلیل قصد طرفین و با استناد به عرف^۵ می‌توان نوعی رابطه امانی را به صورت مستقیم میان بانک و مشتری در قبال ارائه اطلاعات وی ملاحظه کرد، زیرا امانت‌داری محدود به حفظ فیزیکی مال امانی نیست، بلکه شامل لوازم و مقتضیات عرفی آن و از جمله اطلاعات بانکی مشتریان نیز می‌گردد. از آنجا که اطلاعات بانکی مشتریان نیز جزء لاینفک ارتباط اشخاص با بانک‌ها است و کلیه این اطلاعات و اسناد آن در فرآیندی ناگزیر از سوی مشتریان به بانک‌ها داده می‌شود تا بتوانند از خدمات بانکی استفاده کنند. بنابراین اطلاعات مذکور قطع نظر از ارزش مالی یا غیرمالی همانند جوهری است که به بانک سپرده می‌شود. مطابق این قاعده اصولی که هرگاه مطلق بدون قید به کار رود، منصرف به فرد اکمل است. اطلاعات نیز همانند سایر اموال مادی در ید امانی بانک قرار دارد و اختیار هیچ

1. Quasi-Contract

2. Thomas Marshall (Exports) Ltd v Guinle [1979] ChD 227.

3. Angel, John; and Chris Reed, Computer Law, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 272.

4. Ibid, p. 273.

۵. مطابق ماده ۴۳ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی دولتی مصوب ۱۳۷۹ خودداری از اقدامی که عرف بانکی انجام آن را مقرر کرده باشد یا مبادرت به اقدامی که عرف بانکی انجام آن منع نموده باشد، تخلف محسوب می‌شود و با متخلف طبق مقررات انضباطی رفتار خواهد شد. خیل عظیم آیین‌نامه‌ها و دستورهای سازمانی پراکنده، دستورالعمل‌های داخلی بانک‌ها، قراردادهای استخدامی، میثاق‌نامه‌های مسئولان و کارمندان بانک‌ها و غیره مهم‌ترین وظیفه اخلاقی بانک‌ها را حفاظت از اطلاعات مشتریان می‌داند. عملکرد شعبی بانک‌داران نیز همین امر را تصدیق می‌نماید. بنابراین می‌توان مدعی شد که رازداری و محرمانگی بانکی یک عرف میان اصحاب بانک است.

تصرف و استیفایی از طرف صاحبان حسابها و صندوقهای امانات به بانک داده نشده است. پس امانتی کامل برقرار است که شامل اطلاعات بانکی نیز می‌شود.

۵. اطلاعات مورد حمایت در نظام بانکداری

۱-۵. اطلاعات تجاری و اقتصادی

اطلاعاتی که دارای ارزش اقتصادی هستند، نقش یک کالای سرمایه‌ای را ایفا می‌کنند و جایگاهی مهم در سوددهی بنگاه‌های تجاری شخص به خود اختصاص می‌دهند.^۱ اسرار تجاری نامیده می‌شوند. این اسرار سبب تولید محصولات یا ارائه خدماتی می‌شوند که مشتریان در ازای آن پول پرداخت می‌کنند یا به طریقی دیگر ممکن است سبب کاهش هزینه تولید یا عرضه شوند. داده‌هایی همانند اطلاعاتی در خصوص محاسبات و اقدامات سودآور برای مشتری، اطلاعات قراردادهای کسب و کار، تدابیر تجاری و یا محصول جدیدی که بانک در طی عملیات استقراری برای حمایت از تولید از آن‌ها مطلع شده است، «مال» بوده و در این دسته قرار می‌گیرند. علاوه بر آن، ممکن است مزایای رقابتی برای دارنده خود نیز فراهم آورند. بدین معنا که دارنده را از لحاظ رقابتی نسبت به رقبای در موضع قوی‌تری قرار می‌دهد. این اطلاعات مختص موارد حمایت در حقوق مالکیت فکری همچون علائم تجاری یا طرح‌های صنعتی نیست، بلکه اطلاعات ساده‌ای نظیر عضویت اشخاص در اتحادیه‌های تجاری، میزان دارایی، معاملات و حتی دریافت و پرداخت وام نیز از جمله داده‌هایی است که ممکن است اشخاص تمایلی به افشای آن نداشته باشند.^۲ سیستم حقوقی آمریکا نیز اسرار تجاری را «مال قانونی» قلمداد کرده است.^۳ این اطلاعات مفید است، نیازهای مادی و معنوی افراد را برآورده می‌سازد، قابل اختصاص یافتن به شخص معین و قابل داد و ستد است.^۴ در واقع حق شخص بر اطلاعات تجاری از حقوق مالی و از اموال غیر مادی او محسوب شده و زیر مجموعه دارایی‌هایش قرار می‌گیرد.^۵ در همین راستا و به جهت حمایت از اسرار تجاری، موسوم به «اطلاعات افشا نشده» ماده ۳۹ معاهده تریپس^۶ که در سال ۱۹۹۴

۱. رهبری، ابراهیم، منبع پیشین، ص. ۱۳۹.

۲. لفته، نصیرصبار؛ و ذکری محمدحسین الیاسین، الحمايه القانونيه للسريه المصرفيه في التشريع العراقيه، مجله القانون المقارن، العدد ۴۷، ۲۰۰۷، ص. ۱۰.

3. Aubert, Maurice, "The Limits of Swiss Banking Secrecy under Domestic and International Law", Berkeley Journal of International Law, Vol. 2, Issue 2, Fall 1984, p. 276.

۴. کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی اموال و مالکیت، تهران، میزان، ۱۳۸۶، ص. ۹.

۵. صفایی، سیدحسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی اشخاص و اموال، جلد اول، تهران، میزان، ۱۳۸۷، ص. ۱۲۳.

۶. موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری مالکیت فکری (تریپس) یکی از سه رکن موافقت‌نامه‌های سازمان جهانی تجارت (WTO) (شامل موافقت‌نامه‌های مربوط به تجارت کالا، خدمات و مالکیت فکری) است. این موافقت‌نامه

مورد توافق عمومی قرار گرفت، مقرر می‌دارد که کشورهای عضو از اطلاعات افشانشده در برابر استفاده‌های غیرمجاز با رویکردهایی بر خلاف شیوه‌های تجارت صادقانه مشتمل بر نقض قرارداد، نقض رازداری و رقابت غیرمنصفانه حمایت خواهند کرد.^۱ این الزام متوجه هر شخص حقیقی یا حقوقی است که به اطلاعات دیگری دسترسی دارد. از این رو بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری نیز به واسطه نوع تعاملات مالی و اعتباری وسیع با بنگاه‌های تجاری و اقتصادی یکی از مهم‌ترین مصادیق این ماده به حساب خواهند آمد. مطابق با این معاهده اطلاعاتی مورد حمایت هستند که به طور عمومی مورد شناسایی یا دستیابی قرار نگرفته و ذی‌قیمت باشند. باید متذکر شد که ایران جزو معدود کشورهایی است که به این معاهده نپیوسته است.

۲-۵. اطلاعات شخصی

بخش دوم از اسرار بانکی مرتبط با حق تمتع از زندگی خصوصی و شخصیت معنوی افراد است و شامل اطلاعات شخصی مشتریان می‌شود. بر اساس این حق همان گونه که نامه‌های خصوصی و مکالمات تلفنی و مخابرات اینترنتی افراد مصون از تعرض است، صاحبان پاره‌ای مشاغل مانند پزشکان، وکلای دادگستری، مددکاران و بانک‌داران نیز مکلف به حفظ اسرار اشخاص شده‌اند.^۲ منظور از داده‌های شخصی مشخصات، ممیزات و اطلاعات مربوط به یک شخص حقیقی یا حقوقی معین یا قابل تمایز است که موجب تمایز او از سایرین گردد. اطلاعاتی از قبیل شماره ملی و شناسنامه‌ای شخص، اقامتگاه، شماره تلفن، شماره حساب مشتریان و میزان موجودی آنها، تعداد حساب‌های موجود مشتری در بانک، آدرس ایمیل، رمز عبور اینترنتی حساب اشخاص و غیره، همه اطلاعاتی است که در چرخه عملیات بانک‌داری در دسترس بانک قرار می‌گیرد. بر خلاف اسرار تجاری، اطلاعات شخصی افراد جزء دارایی او به حساب نخواهد آمد و حمایت از اطلاعات شخصی و هویتی او همانند حق بر نام و محل سکونت، مبتنی بر حقوق اشخاص بر شخصیت آنها است و از این حیث که شخصیت انسان محترم و مورد حمایت است، این قبیل اطلاعات نیز مورد حمایت خواهد بود.^۳

← جامع‌ترین سند بین‌المللی در مورد حقوق مالکیت فکری است و حوزه‌هایی مثل حق مؤلف (کپی‌رایت) و حقوق جانی، علائم تجاری، علائم جغرافیایی، طرح‌های صنعتی، حق اختراع، طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه و اسرار تجاری را در بر می‌گیرد.

۱. العجمی، مناع سعد، حدود التزام البنك بالسریه المصرفی هو الآثار القانونیه المترتبه عند الکشف عنها، رساله الماجستير فی القانون تخصص القانون الخاص، جامعه الشرق الاوسط، ۲۰۱۰، ص. ۷۵.

۲. صفایی، سیدحسین؛ و سید مرتضی قاسم‌زاده، حقوق مدنی اشخاص و محجورین، تهران، سمت، ۱۳۸۶، ص. ۲۵.

۳. همان، ص ۲۶.

۶. قلمرو حفاظت از اطلاعات مشتریان

قلمرو رازداری در حالت‌های مختلف و بسته به نظام‌های بانک‌داری در کشورها متفاوت است. در برخی نظام‌ها اصل محرمانگی به صورت مطلق اجرا شده و دارای استثنائات محدود است. اما برخی نظام‌ها بر مبنای اصل شفافیت استوار شده‌اند و محرمانگی مستلزم قانون‌گذاری مستقیم و موردی است.^۱ مستند به همین نظر برخی معتقدند که منظور از اطلاعات سری افراد اطلاعاتی است که محدود باشد، مانند مبلغ اعتباراتی که مشتری گشایش کرده، سررسید دیون وی، ارقام ترازنامه، تقاضای بازپرداخت پیش از موعد بدهی‌ها و اینکه شخصی نزد بانک حساب دارد یا خیر. اما نظرات مخالفی نیز در تعیین مصادیق اطلاعات سری مشتریان وجود دارد.^۲ با این حال قدر متقینی وجود دارد که در هر دو سیستم مد نظر قرار گرفته است.

در محرمانگی بانکی تفاوتی میان مشتریان ثابت و یا موقت نیست. تفاوتی نیز نمی‌کند که مشتری بانک یک مشتری معمولی باشد و یا جزء مشتریان خاص و یا شرکتهای قرار گیرد.^۳ طبیعت رابطه کاری و حرفه‌ای میان بانک و مشتری آن است که در برخی موارد بانک از اطلاعاتی که مشتری در اختیارش قرار نداده نیز مطلع شود. بنابراین اطلاعات تحت حمایت اصل رازداری بانکی تنها اطلاعاتی نیست که در رابطه با عملیات بانکی در اختیار بانک قرار می‌گیرد، بلکه اطلاعاتی که خارج از رابطه میان بانک و مشتری فاش می‌شود نیز از اسرار بانکی است. رأی پرونده مشهور تورنیر^۴ در انگلستان نیز محرمانگی بانکی را محدود به میزان دارایی‌های فرد در حساب بانکی او ندانسته و هر نوع اطلاعات را جزء محرمانگی بانکی قلمداد کرده است. کلیه اطلاعاتی که بانک‌دار بطور غیرمستقیم و در ضمن معاملات با مشتری به دست می‌آورد، مانند باز کردن اعتبار در نزد بانک دیگر، تقاضای اعتبار و قبول یا رد شدن آن، تردید فروشندگان کالا در اعتبار مشتری و تقاضای تضمین اضافی و هزینه‌های شخصی مشتری نیز از اسرار بانکی محسوب می‌شود.^۵ به طور کلی هر نوع اطلاعات میان بانک و مشتری مانند اطلاعاتی در خصوص شرایط مالی مشتری، اطلاعاتی در خصوص رابطه مشتری با سایر بانک‌ها، اطلاعاتی که بانک‌دار در موقع باز کردن حساب یا دادن اعتبار یا شروع به هر معامله‌ای

۱. تاج‌الدین، میاده صلاح‌الدین، منبع پیشین، ص. ۲۶۴.

2. Franz, David; and Ong Lim, "Bank Secrecy Law: A Historical and Economic Analysis", Philipian Law Journal, Vol. 77, 2002, pp. 212-213.

3. Aubert, Maurice, "The Limits of Swiss Banking Secrecy under Domestic and International Law", Berkeley Journal of International Law, Vol. 2, Issue 2, Fall 1984, p. 276.

4. Tournier v. National Provincial and Union Bank of England.[1924] 1 K.B. 473 (Bankes LJ); 485 (Atkin LJ)

۵. رستار، حسن، «اسرار حرفه‌ای در نزد بانک‌دار»، مجموعه حقوقی، شماره ۹۴، ۱۳۷۱، ص. ۲۵.

از مشتری می‌خواهد، مانند جمع ترازنامه، میزان سرمایه فعلی، موجودی‌های نقد، موجودی کالا، جمع بدهی، اموال غیرمنقول و غیره و نیز کلیه عملیاتی که مشتری توسط بانک انجام می‌دهد، مانند نوع و مقدار بروات تنزیلی یا وثیقه‌ای، نام برات‌گیران و پشت‌نوسان، نوع و مقدار سهام سپرده و تضمینی، مانده حساب‌های مشتری و گردش آنها، تمام مکاتبات و مراسلات رد و بدل شده میان آنها، نوع و مقدار حواله‌ها و نام گیرندگان پول آنها و غیره همگی جزء اسرار محسوب می‌شوند.^۱ در واقع هر چیزی که افشای آن امکان زیان به مشتریان را داشته باشد، تحت حمایت اصل رازداری بانکی است. این اطلاعات سری صرفاً متعلق به مشتری بانکها نیست، بلکه می‌تواند متعلق به شخص ثالثی باشد که بانک در لوای خدمات بانکی با مشتری خود از آنها اطلاع پیدا کرده است. همچنین بانک موظف به سری نگه داشتن اطلاعات محرمانه‌ای است که بانک یا مؤسسه مالی و اعتباری دیگر به دلایل و ارتباطات کاری در اختیار او قرار می‌دهد.

محدوده زمانی رازداری بانکی از سویی بی‌درنگ از زمان شروع به کار مستخدمان بانک و از طرف دیگر با در اختیار قرار دادن اطلاعات مورد حمایت اصل رازداری توسط مشتری به بانک یا کسب اطلاعات توسط بانک آغاز می‌شود.^۲ محرمانگی مشمول ساعات غیرکاری نیز خواهد بود و حتی پس از پایان دوره کاری و قطع ارتباط با بانک باید رعایت شود.^۳ تداوم محرمانه بودن اطلاعات حتی پس از پایان همکاری کارکنان با بانک به هر دلیلی (بازنشستگی، اخراج و ...) ضروری است. طبق ماده ۴۷ قانون بانکی فدرال سوییس^۴ نقض سری بودن، حتی هنگامی که عمل یا رابطه استخدامی پایان یافته یا دارنده راز دیگر در صنعت بانکی کار نمی‌کند نیز باقی است.^۵ در نگاه کلی نظام بانکی به مثابه امینی مادام‌العمر است که ملزم به سکوت در برابر خواسته‌های نامشروع سودجویان است. مطابق با قوانین بانکداری سوییس، بانک‌های خارجی فعال در سوییس نیز باید از قوانین رازداری تبعیت کنند.^۶ اصل محرمانگی بانکی تنها به اطلاعات زمان ارتباط با مشتری اکتفا نمی‌کند، بلکه اطلاعات مربوط به زمان قبل از رابطه با مشتری را نیز در بر می‌گیرد. در این نظام مذاکرات اولیه نیز محترم شمرده شده به نحوی که حتی اگر شخص مذاکره‌کننده و یا حتی بانک از همکاری در آینده پیشیمان شود، اصل رازداری و امانت‌داری باید توسط بانک رعایت شود.

۱. آدیپ، میاله؛ و می محرز، «السریة المصرفیة فی التشريع السوری»، مجلة جامعة دمشق للعلوم الاقتصادية و

القانونیة، المجلد ۲۷، العدد الأول، ۲۰۱۱، ص. ۲۵.

۲. العجمی، مناع سعد، منبع پیشین، ص. ۹۷.

۳. همان، ص. ۹۸.

4. Swiss Federal Law on Banks and Savings Banks

5. Aubert, Maurice, p. 275.

6. Ibid, p. 276.

۷. متعهدان به رازداری بانکی

افرادی که از طرف بانک اقداماتی انجام می‌دهند و یا برای بانک کار می‌کنند، مسئول مستقیم حفاظت از اسرار بانکی هستند. دسترسی مدیران و کارکنان بانک باید محدود به اطلاعاتی باشد که برای پیشبرد اهداف بانک مورد نیاز است و قرار دادن این اطلاعات در دسترس افراد درون یا بیرون سازمان که ارتباطی با آن ندارند، غیرمجاز است. یک اصل کلی وجود دارد که کل دستگاه بانک به عنوان شخص حقوقی باید از اطلاعات اشخاص حفاظت کند، اما هر کس به هر میزان که از اسرار مشتریان مطلع بوده است وظیفه حفظ آنها را دارد. با این حال اگر به نحوی دیگر نیز از اسرار مشتریان مطلع شد، باز به عنوان بخشی از دستگاه بانکی حق افشا ندارد.^۱ در یک جمع‌بندی متعهدان به رازداری به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱-۷. مطلعان داخل در دستگاه اداری بانک

مدیر عامل، اعضای هیأت مدیره، اعضای مجمع عمومی، کارمندان، مستخدمان، کارگران و هر کس که جزئی از بدنه بانک محسوب و به نسبت وظیفه حرفه‌ای خود از اطلاعات بانکی مشتریان به صورت عام و یا خاص آگاه می‌شود، ملزم به رعایت محرمانگی بانکی است.^۲ قانون فرانسه نیز اشخاصی را که به هر نحو در اداره یا نظارت بر بانک‌ها مشارکت دارند، متعهد به حفظ اسرار شناخته است و هر عضو هیأت مدیره یا هیأت نظارت و هر شخصی که به هر نحو در مدیریت مؤسسه اعتباری مشارکت دارد یا در چنین مؤسسه‌ای کار می‌کند را متعهد به حفظ اسرار حرفه‌ای و مشمول مقررات کیفری نقض رازداری معرفی می‌کند.

۲-۷. مطلعان خارج از دستگاه اداری بانک

این گروه شامل هر شخصی است که به واسطه قانون یا قرارداد با بانک در ارتباط شغلی قرار گرفته و به نحوی اطلاعات بانکی در اختیارش قرار می‌گیرد؛ مانند بازرسان، حسابداران، متخصصان حرفه‌ای، سایر بانک‌هایی که به نحوی از اطلاعات بانک حاضر مطلع می‌شوند و سازمان‌هایی که مطابق با دستورات قانونی حق درخواست استعلام اطلاعات از بانک را دارند. مطابق ماده ۴۷ قانون بانک‌داری فدرال سوییس چنانچه مدیران، کارکنان، مدیر تصفیه، ارزیاب، ناظر کمیسیون بانکی یا اعضای مؤسسه

۱. العجمی، مناع سعد، منبع پیشین، ص. ۵۴.

۲. خاوری، محمودرضا، حقوق بانکی، تهران، مؤسسه بانک‌داری بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۲، صص. ۱۳ به بعد.

حسابرسی یا کارکنان آن، سرّی را که در اختیار آنان قرار گرفته و یا به واسطه عمل خود، یا رابطه کارمندی به آن آگاهی یافته‌اند افشا کنند و همین طور هرکس دیگری را تحریک کرده تا تعهد حرفه‌ای حفظ اسرار را نقض کنند و یا از روی غفلت چنین عملی را مرتکب شده باشد، به مجازات مقرر محکوم می‌شود.

۸. افراد مجاز برای دسترسی به اطلاعات مشتری

نخست باید گفت کسانی که بدهی‌های بانکی خود را پرداخت نکرده‌اند و همچنین تجار ورشکسته مورد حمایت قوانین محرمانگی بانکی قرار نمی‌گیرند.^۱ هنگامی که مدیران بودن شخصی توسط دادگاه محرز شود، بانک‌ها موظفند اطلاعات میزان دارایی وی را در اختیار دادگاه قرار دهند. ماده ۴۳۴ قانون تجارت نیز در خصوص صورت‌برداری از اموال تاجر ورشکسته و افشای اطلاعات مالی مشتری ورشکسته توسط مدیر تصفیه منصوب دادگاه مقرر داشته است که مدیر تصفیه می‌تواند برای جمع‌آوری صورت‌داری و ورشکسته از بانک تقاضای دسترسی به اطلاعات او را داشته باشد، اما طلبکاران وی حق هیچ‌گونه اطلاعی از حساب‌های مالی او را نخواهند داشت، مگر پس از کسب مجوز از دادگاه. دولت نیز نمی‌تواند بدون حکم قانونی یا قضایی به اطلاعات مالی مشتریان بانک‌های خصوصی یا دولتی دسترسی داشته باشد. در نظام حقوقی سوییس، در اختیار قرار دادن اطلاعات بانکی به طور مستقیم به مقامات مالیاتی ممنوع است اما اگر حکم قضایی خاص وجود داشته باشد بانک به استناد رأی دادگاه دست به چنین کاری می‌زند.^۲ در این خصوص اصولاً احکام قضایی شامل تقلب مالیاتی می‌شوند و نه فرار مالیاتی.^۳ در کشورهای که ورثه قائم‌مقام متوفی محسوب می‌شوند، حق دسترسی به حساب و اطلاعات متوفی را نیز خواهد داشت. در این حالت وظیفه محرمانگی بانکی صرفاً وظیفه‌ای قائم به شخص نیست، بلکه این تعهدات در برابر ورثه نیز پابرجاست.^۴ در حقوق سوییس این وظیفه تنها در خصوص اطلاعات مالی متوفی و آنچه ورثه به ارث می‌برد، رعایت می‌شود. اما در قبال اطلاعات شخصی صرف حتی به رغم درخواست ورثه نیز رازداری ادامه خواهد یافت.^۵ وکلا نیز جزء کسانی هستند که می‌توانند به اطلاعات بانکی صاحب حساب دسترسی پیدا کنند.^۶ البته اگر اعطای وکالت برای دسترسی به حساب‌های بانکی برای پس از فوت صادر شده باشد. این دسترسی با پایان

۱. تاج‌الدین، میاده صلاح‌الدین، منبع پیشین، ص. ۲۶۱.

2. Chaikin, David, "Adapting the Qualifications to the Banker's Common Law Duty of Confidentiality to Fight Transnational Crime", *Sedney Law Review*, Vol. 33, 2011, p. 270.

3. Ibid.

۴. تاج‌الدین، میاده صلاح‌الدین، منبع پیشین، ص. ۲۶۴.

5. Guex, Sébastien, Op.cit, p. 240.

۶. العجمی، مناع سعد، منبع پیشین، ص. ۵۸.

اعطای نیابت و وکالت پایان می‌پذیرد. دسترسی به اطلاعات حساب‌های افراد صغیر نیز توسط ولی و قیم او تا رسیدن به سن بلوغ امکان‌پذیر است.

۹. استثنای حفاظت از اطلاعات بانکی

مسئولیت بانک به حفظ اسرار بانکی در هیچ نظام حقوقی مطلق نیست و متناسب با نظم اجتماعی و منافع حاکمیتی به حکم قانون با درجات متفاوت و متغیر قابل تخصیص است. در قوانین ما نیز حرمت افشای اسرار دیگران تا آنجاست که در مقام تعارض و تقابل با مصالح جامعه و حاکمیت اسلامی نباشد و با استناد به باب تزاحم اهم و مهم و ترجیح اهم افشای اسرار در این هنگام نه تنها جایز بلکه واجب می‌گردد.^۱ اصل ۴۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز حقوق فردی و اجتماعی را به صورت مطلق و بدون حد و حصر به رسمیت نشناخته و استفاده از حقوق شخصی را تا جایی محترم می‌شمارد که به حقوق و منافع دیگران و جامعه آسیبی نرساند. با این حال باید سعی شود تا در این راه حرمت افراد حفظ شده و در افشای اسرار نیز نهایت مواظبت، خویشتن‌داری و دوراندیشی رعایت گردد تا منجر به نتیجه معکوس نشود و زمینه سلب اطمینان عمومی و خدشه‌دار شدن امنیت فراهم نگردد. ماده ۶۴۸ ق.م.ا.مصوب ۱۳۷۵ تنها ماده قانونی است که به این امر تصریح کرده و استثنائات حفظ اسرار را به تصریح قوانین خاص محول نموده است. البته در موجه‌ترین تفسیر از این ماده آمده است که تنها کسانی مجاز به افشای سر هستند که نوعی تکلیف قانونی بر عهده آنان نهاده شده و قانون‌گذار تصریح به افشا کرده باشد. لذا حتی اگر تخلفی صورت گرفته باشد، بانک خارج از قلمرو موارد قانونی مجاز به افشا نیست.^۲ به عنوان مثال وجود بدهکاری گسترده به بانک بدون طی مراحل قضایی و حکم دادگاه مجوزی برای افشای اسامی ایجاد نخواهد کرد. در غیر این صورت بانک تحت شمول عموم ماده قرار گرفته و مسئول خواهد بود. با تمام تلاشی که در حقوق ایران برای شفافیت اطلاعات صورت گرفته است، به استناد این ماده از قانون می‌توان گفت که نظام حقوقی ما رازداری حرفه‌ای را یک اصل تلقی کرده و به صرف حکم و تصریح قانونی اجازه افشای هرگونه اطلاعات شغلی را می‌دهد. نگاهی به قوانین و دستورالعمل‌های خاص اجازه افشا در قبال درخواست استعلام سازمان‌هایی چون سازمان امور مالیاتی کشور، سازمان بازرسی کل کشور، دیوان محاسبات کشور، وزارت اطلاعات، تعزیرات حکومتی، کارشناس رسمی دادگستری، بازرسان اعزامی اداره نظارت بر بانک‌ها و سایر بانک‌ها با شرایط مقرر تصریح

۱. احمدیان، اسدالله، قواعد و احکام حفاظت و اطلاعات، تهران، زمزم هدایت، ۱۳۸۹، ص. ۷۹.
۲. قماش، سعید، «بررسی جرم افشای اسرار حرفه‌ای»، دادرسی، شماره ۵۸، ۱۳۸۵، ص. ۵.

شده، داده شده است. در ادامه به موارد عام که بانک در قبال سایر اشخاص و نهادهای قانونی ملزم به ارائه اطلاعات تصریح شده می‌باشند، می‌پردازیم.

۱-۹. رضایت ذی نفع

نخستین موردی که افشای اطلاعات را مجاز می‌کند، رضایت صاحبان راز است. حق شخص بر اطلاعات و اسرار زندگی‌اش درجه ضعیفی از مالکیت به حساب می‌آید. با توجه به اینکه فرد حق همه گونه دخل و تصرف در اموال خود را دارد، مشتری نیز می‌تواند با اعراض از حق خود بر سرّی بودن اطلاعات بانکی‌اش جواز انتشار آنها را بدهد.^۱ چنین اجازه‌ای هم می‌تواند مطلق و شامل کلیه اطلاعات و نسبت به عموم باشد و هم می‌تواند محدود و شامل بخشی از اطلاعات و نسبت به افراد خاصی باشد. بانک تنها باید در محدوده رضایت وی اقدام نماید وگرنه مسئول خواهد بود. قواعد عمومی اعلام رضایت مشتری را تنها به صورت واقعی و ارادی پذیرفته است. در همین زمینه یک رأی از دادگاهی در سوییس اعلام کرد در صورتی که یک دادگاه دارنده حساب را وادار به صرف نظر کردن از اسرار بانکی کند، در اینکه آیا دادگاه سوییس می‌تواند چنین اسقاط حقی را به عنوان یک عمل ارادی مورد توجه قرار دهد یا نه شک وجود دارد.^۲ در اتریش، این اجازه می‌تواند به صورت کتبی و یا شفاهی صورت گیرد. در انگلستان علاوه بر اجازه صریح، رضایت مشتری در خصوص افشای اسرارش حتی می‌تواند به صورت ضمنی نیز صورت گیرد. این در حالی است که مطابق با ماده ۳ قانون محرمانگی بانکی لبنان مصوب ۱۹۵۶^۳ هویت دارندگان حساب‌های سپرده بانکی تنها با اجازه کتبی آنها قابل انتشار و افشا است. در ایران نیز مطابق با مصوبه جلسه ۱۱۴۰ مورخ ۱۳۹۱/۰۳/۰۲ شورای پول و اعتبار برای در اختیار قراردادن اطلاعات مربوط به سابقه چک برگشتی مشتری به دیگران از طریق سامانه استعلام همگانی، به منظور ایجاد شفافیت در زمینه کارکرد حساب، اخذ اجازه از دارندگان حساب جاری اشخاص لازم است.

۲-۹. اجرای آرای قضایی

به موجب تصویب‌نامه مورخ ۱۳۸۶/۰۱/۲۶ هیأت وزیران، حساب‌های خصوصی افراد در بانک‌ها جزء حقوق ملت مندرج در قانون اساسی است و بانک‌ها به عنوان وکیل یا امین مشتریان موظفند هرگونه اطلاعات در این زمینه را علاوه بر درخواست صاحب

۱. لفته، نصیرصبار؛ و ذکری محمدحسین الیاسین، منبع پیشین، ص. ۱۰.

2. Chaikin, David. Op.cit, p. 275.

3. Law of September 3, 1956 On Banking Secrecy

حساب فقط با حکم قضایی دادگاه صالح ارائه نمایند.^۱ ماده ۱۶ طرح اداره بانک‌های دولتی که در سال ۸۲ در کمیسیون اقتصادی مجلس مطرح شد نیز افزایش حساب بانکی و اسرار و اطلاعات مشتریان به جز مواردی که مراجع صالح قضایی تعیین می‌نمایند را ممنوع دانسته و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی قرار داده است. لذا کلیه افراد جامعه و کلیه بانک‌ها اعم از خصوصی و دولتی موظف به اجرای مفاد احکام قضایی قطعی هستند. البته این الزام برای نهادهای عمومی و دولتی منسجم‌تر و استتکاف از آن دارای تبعات انتظامی و کیفری شدیدتر است. بر همین اساس موادی از قوانین دادرسی نیز سازمان‌های دولتی و خدمات عمومی را ملزم می‌نماید^۲ تا در جهت تکمیل تحقیقات قضایی اطلاعات لازم را به محاکم قضایی یا غیرقضایی ارائه دهند. موضوع این مواد ارائه همه اسناد و اطلاعات است لذا هر نوع سند عادی یا رسمی که به صورت مستقیم به امور بانکی هم ارتباط نداشته باشد و مورد نیاز دادگاه باشد باید در اختیار دادگاه قرار گیرد. مخاطبین این مواد قانونی ادارات و شرکت‌های دولتی و عمومی است بنابراین تنها بانک‌های دولتی هم با چنین الزامی روبرو هستند اما بانک‌های خصوصی نه تنها می‌توانند بلکه موظفند با استناد به اصل رازداری بانکی از صرف درخواست دادگاه‌ها مبنی بر ارائه اطلاعات و اسناد بدون صدور حکم قطعی قضایی خودداری کنند.^۳

۹-۳. دعاوی میان بانک و مشتریان

در دعاوی حقوقی وظیفه ارائه دلایل بر عهده خواهان است. در این بین ممکن است بانک برای اثبات ادعای خود در برابر مشتری اطلاعاتی را در اختیار دادگاه قرار دهد که از مصادیق اسرار محرمانه بانکی محسوب شود. با توجه به این که این ارائه اطلاعات نه به استناد حکم قضایی و نه به دستور مستقیم دادگاه صورت می‌گیرد، این سؤال مطرح می‌شود که آیا بانک حق دارد چنین اقدامی را انجام دهد یا خیر. به نظر می‌رسد که به موجب قسمتی از اصل حق دفاع برای طرفین دعوا که یکی از نتایج اصل تناظر در دادرسی است، هر یک از اصحاب دعوی باید امکان و فرصت طرح ادعا، ادله و

۱. حساب‌های خصوصی افراد در بانک‌ها جزء حقوق ملت، مندرج در فصل سوم ق.ا جمهوری اسلامی ایران به ویژه اصل ۲۲ آن می‌باشد و بانک‌ها به عنوان وکیل یا امین مشتریان موظفند هر گونه اطلاعات در این زمینه را جز در مواردی که قانون‌گذار ترتیب خاص دیگری برای ارائه اطلاعات راجع به حساب‌های خصوصی افراد در بانک‌ها معین نموده باشد، فقط با درخواست صاحب حساب یا بر اساس استعلام و یا حکم قضایی دادگاه صالح ذی‌ربط ارائه نمایند.

۲. مواد ۲۱۳، ۲۱۴ و ۲۲۵ قانون آیین دادرسی مدنی و ماده ۴۴ قانون دیوان عدالت اداری.

۳. اداره آموزش و مدیریت بانک ملی ایران، حقوق بانکی، جلد‌های ۱ و ۲، تهران، انتشارات بانک ملی ایران، ۱۳۸۶، ص. ۵۲.

استدلال‌های خویش را داشته باشد. دادگاه عالی انتظامی قضات نیز در حکم شماره ۴۳۴۲ - ۱۳۲۷/۵/۲۲ از این اصل به عنوان یکی از اصول اساسی و عناصر اصلی عموم دعاوی یاد می‌کند.^۱ بانک نیز به عنوان یک شخص حقوقی از کلیه حقوق اشخاص حقیقی برخوردار است. بنابراین در مقام دفاع از ادعاهای خود می‌تواند هر گونه اسناد و اطلاعاتی را به دادگاه تسلیم کند؛ مشروط بر این که اطلاعات ارائه شده مربوط به دعوی جاری و مؤثر در اثبات ادعای بانک باشد.

خروج از دایره رازداری در دعاوی میان بانک و مشتری علاوه بر الزامات حقوقی، مطابق با یک معیار اجتماعی نیز صورت می‌گیرد. مطابق با یک اصل اجتماعی، اگر در امور شخصی رازی به شکلی باشد که موجبات تضییق و ظلم و ستم به دیگری را فراهم آورد، مجاز به افشا است. آموزه‌های دینی نیز آن را مجاز دانسته است.^۲

۹-۴. الزام به افشا در خصوص مبارزه با برخی جرایم

اصول ۴۶ و ۴۷ و ۴۹ ق.ا و همچنین ماده ۶۶۲ ق.م.ا مصوب ۱۳۷۵ و مواد ۳۶ و ۴۷ و ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ همگی به مسأله پول‌شویی و ثروت‌های نامشروع اشاره دارند.^۳ مؤسسه‌های مالی موظفند بر حسب دستورالعمل‌های مربوطه در این قوانین و قانون مبارزه با پول‌شویی مصوب ۱۳۸۶ به شناسایی مشتریان خود و ذی‌نفع واقعی معاملات بپردازند و پس از احراز هویت وی و در نظر گرفتن اساسنامه و سرمایه آن، تمام معاملات او را با دقت زیر نظر گرفته و هرگونه معاملات یا نقل و انتقال وجوه را که با توجه به سرمایه و فعالیت‌های وی و عوامل مذکور در دستورالعمل‌ها به نظر مشکوک می‌رسد، به مقامات ذی‌صلاح گزارش دهند.^۴ در این راه به ناچار اصل رازداری بانکی مخدوش خواهد شد. البته در این قانون باید مشخص شود که شورای مبارزه با پول‌شویی تا چه اندازه می‌تواند در حریم خصوصی و اسرار بانکی افراد دخالت کند. زیرا تعیین چارچوب مشخص قانونی در خصوص این دخالت‌ها مانع از خودسری‌های دولت و فرار سرمایه‌ها به خارج از کشور خواهد شد.^۵

۱. شاهچراغ، سیدحسین، «معیارهای تمیز اصول دادرسی از تشریفات در رسیدگی‌های حقوقی»، تعالی حقوق، سال دوم، شماره ۷، ۱۳۸۹، ص. ۱۹.

۲. آیات ۲۸۳ و ۱۵۹ سوره بقره به وجوب افشای اسرار پرخطر اختصاص دارد. همچنین جواز افشای اسرار دیگری، در مواقع دادخواهی از بارزترین دلایل افشای اسرار دیگری در آیات الهی است (آیه ۴۸ نساء).

۳. غلامی، علی؛ و سید محمدعلی پوربخش، «مبارزه با پول‌شویی در قوانین ایران و اسناد بین‌المللی»، مطالعات اقتصاد اسلامی، سال چهارم، شماره اول، ۱۳۹۰، ص. ۱۴۴.

۴. پورقهرمانی، بابک، «پول‌شویی و لایحه مبارزه با جرم پول‌شویی»، رواق اندیشه، شماره ۲۱، ۱۳۸۲، ص. ۹۰.

۵. شایگان، فرهاد، «آشنایی با مفهوم پولشویی در اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی ایران»، کانون وکلا، شماره ۲۱۰، ۱۳۸۹، ص. ۱۸۹.

۵-۹. الزام به افشا در خصوص جلوگیری از فرار مالیاتی

یکی از ارکان ضعف سیستم مالیاتی کشور می‌تواند عدم شناخت مؤدیان و مستند نبودن میزان درآمد آنها باشد که موجب فرارهای مالیاتی در سطحی وسیع شده است. اصلاح این روند نیازمند وضع قوانین خاص در خصوص کسب اطلاعات مالی افراد از بانک‌ها با هدف شناسایی کامل درآمدهای مؤدیان مالیاتی است.^۱ در ماده ۲۳۱ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶ عنوان شده است که در مواردی که مأموران تشخیص کتباً از وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی و عمومی غیردولتی، اطلاعات و اسناد لازم را در زمینه فعالیت و معاملات و درآمد مؤدی بخواهند، مراجع مذکور مکلفند هرگونه اطلاعات لازم را در اختیار آنان قرار دهند، مگر اینکه مخالف مصالح مملکتی باشد. اما تبصره همین ماده در مورد بانک‌ها، وزارت امور اقتصادی و دارایی را نهاد قانونی در قبال مطالبه اسناد و اطلاعات مربوط به درآمد مؤدی و از طریق دادستان کل کشور معرفی کرده است. بنابراین ضرورت وجود حکم دادستانی که به نوعی حکم قضایی محسوب می‌شود، مطابق و همسو با قواعد عام راجع به افشای اطلاعات بوده و درخواست‌های خارج از این روند غیرقانونی محسوب می‌شود. ماده ۳۰ قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷ که به مدت ۵ سال به اجرای آزمایشی گذاشته شد نیز کلیه بانک‌ها، مؤسسات و تعاونی‌های اعتباری، صندوق‌های قرض الحسنه و صندوق تعاون را مکلف نموده است تا صرفاً اطلاعات و اسناد لازم مربوط به درآمد مؤدیان که در امر تشخیص و وصول مالیات بر ارزش افزوده (و نه بیشتر) را که مورد استفاده است، حسب درخواست رئیس کل سازمان امور مالیاتی کشور به سازمان مزبور اعلام نمایند. این ماده مؤسسات مذکور را در صورت عدم ارائه اطلاعات مسئول جبران زیان وارده به دولت دانسته است.^۲

۱۰. مسئولیت بانک در قبال افشای اطلاعات مشتری

اگر تعهد بانک به رازداری در قبال مشتریان خود مبتنی بر یک قرارداد باشد، به استناد اصل نسبی بودن قراردادها آثار عقد صرفاً بر طرفین عقد بار شده و آنها مسئول اجرا و یا تخلف از تعهدات قرارداد هستند. در این بین تفاوتی میان بانک‌های خصوصی و دولتی نیست. مشتری می‌تواند به استناد تعهدات قراردادی به صورت مستقیم به بانک مراجعه کرده و مطالبه خسارت نماید. بانک نیز پس از پرداخت حق مشتری می‌تواند با

۱. رستمی، ولی، «حقوق مؤدیان مالیاتی»، فصلنامه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۳۹، شماره ۱، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۰.
۲. همان، ص. ۱۱۶.

اثبات تقصیر فردی مدیر یا کارمند افشاکننده به او مراجعه کرده و آنچه که پرداخته از او مطالبه نماید. او می‌تواند به صورت مستقیم فرد خاطی را نیز خوانده قرارداد و خسارت را از او بخواهد و بانک و کارمند افشاکننده متضامناً مسئول شناخته می‌شوند، بانک از باب مسئولیت قراردادی و کارمند از باب ضمان قهری مسئول خواهد بود. اما اگر میان بانک و صاحب راز قراردادی وجود نداشته باشد، همانند اینکه بانک از اسرار شریک مشتری خود و یا مشتریان سایر بانک‌ها در حین رابطه با طرف قرارداد خود اطلاع پیدا کرده باشد، همچنان ملزم به رازداری است، وگرنه مسئول خواهد بود. نمی‌توان چنین مسئولیتی را یک مسئولیت قراردادی دانست، زیرا هیچ قراردادی میان بانک و شخص ثالث وجود ندارد. بنابراین مسئولیت بانک در اینجا یک مسئولیت غیرقراردادی بر پایه تقصیر است و الزام به جبران خسارت یک تکلیف عمومی شناخته می‌شود. در این فرض میان بانک‌های دولتی به عنوان بخشی از بدنه دولت و بانک‌های خصوصی اندکی تفاوت قانونی وجود دارد. مطابق مواد قانون مسئولیت مدنی، مسئولیت بانک‌های خصوصی مسئولیتی مبتنی بر تقصیر به عنوان یک شخصیت مستقل است. در استناد به ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی تقصیر سازمانی، مدیریتی، اداری و مسئولیت حقیقی بانک مدنظر است، به نحوی که خطای تصمیم‌گیری نهاد مدیریتی بانک به عنوان نمایندگان افعالی شخص حقوقی را مد نظر دارد و در ماده ۱۲ قانون مسئولیت مدنی به منظور حمایت از زیان‌دیده فرض تقصیر و فرض بی‌احتیاطی بر بانک‌ها تحمیل می‌شود. اما در هر دو مورد مسئولیت خاطی اصلی به استناد ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی هنوز پابرجاست و از این حیث بانک می‌تواند به مدیر تصمیم‌گیرنده و یا کارمند مقصر مراجعه نماید. اما در خصوص بانک‌های دولتی، حکم قانون متفاوت است. گرچه شخصیت حقوقی بانک‌های دولتی مستقل از دولت بوده و بانک‌ها مستقلاً مسئول انجام تعهدات خود هستند و مطابق با رأی وحدت رویه شماره ۳۹۵۳۲ مورخ ۱۳۶۱/۴/۱۶ دعاوی بانک‌ها دعوی دولتی محسوب نمی‌شود، همچنین تشکیلات اداری و داخلی بانک‌ها تابع قوانین خاص خود بوده و مشمول ضوابط مربوط به شرکت‌های دولتی نیست. با این حال بانک‌های مورد بحث ما جزء مؤسسات حقوقی عمومی محسوب شده و بخشی از بدنه دولت است. لذا مسئولیت دولت ناشی از فعل دیگری (کارمندان) در این خصوص با بخش خصوصی متفاوت است. بنابراین بانک‌های دولتی در خصوص کارمندان صرفاً طبق شرایط ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی یعنی در صورت ورود خسارت توسط کارمندان ناشی از نقص وسایل اداره اقدام به پذیرش مسئولیت نموده است که از این حیث در نظام حقوقی ما، خلاء قانونی وجود دارد. اما در صورتی که به دلیل خطای تصمیم‌گیری و مدیریتی در بانک‌ها، اطلاعات مالی اشخاص منتشر شود می‌توان بانک را جدا از شخصیت حقوقی

مدیرانش به استناد ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی مورد مؤاخذه مستقیم قرار داد. اما می‌توان با استناد به بند ج ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور کلیه خسارات را از بانک‌های دولتی نیز مطالبه نمود.

نتیجه‌گیری

حقوق ایران مکتب مطلق‌گرایی را مبنایی برای رازداری حرفه‌ای قرار داده و در کنار اخلاق حسنه، حریم خصوصی را نیز محترم شمرده است. یکی از شروط ضمنی عرفی و بنایی را باید منبع رازداری و رابطه متعهدانه میان بانک و مشتری دانست و در صورتی که چنین رابطه‌ای موجود نباشد این الزام ناشی از قانون خواهد بود. با توجه به ضروریات و نیازهای اجتماعی و به خصوص مقابله با فعالیت‌های مجرمانه از قبیل قاچاق مواد مخدر، تروریسم، پول‌شویی، فرار از مالیات و غیره، رازداری بی‌گمان نسبی است و دارای استثنائاتی است. از این رو به حکم قانون، مراجع قضایی، دعوای بین بانک و مشتری، مبارزه با پول‌شویی، تبادل اطلاعات بین بانک‌ها و مانند آن، برای اجرای الزام قانونی یا تسهیل انجام وظایف ناشی از قانون و همین‌طور وظایف نظارتی مبارزه با جرایم و پول‌شویی، این تعهد برداشته می‌شود. تحدید سیستم محرمانگی بانکی و مخدوش شدن حریم خصوصی بانکی افراد صرفاً باید در حدود حفظ مصالح اجتماعی و مملکتی صورت گیرد. در نتیجه باید با وضع قوانین صریح و شفاف، از افشای افسارگسیخته اطلاعات مالی و شخصی افراد جلوگیری نمود. استعلام اطلاعات نیز باید به صورت موردی صورت گیرد، زیرا استعلام اطلاعات بانکی مشتریان به صورت کلی یا گروهی در عمل منتهی به نقض تعهد عام بانک‌ها در قبال مشتریان مبنی بر رازداری بانکی و از بین رفتن اعتماد سرمایه‌گذاران خواهد شد.

بی‌گمان افشای اطلاعات مربوط به مشتری، خسارات جبران‌ناپذیری را به وی وارد می‌سازد. از این رو در صورتی که اطلاعات مربوط به مشتری به صورت غیرقانونی توسط بانک افشا شود، وی می‌تواند دعوایی برای جبران خسارات وارده متضامناً علیه بانک و فرد افشاکننده طرح کند. مسئولیت بانک از این حیث یک مسئولیت قراردادی است و افشاکننده از باب ضمان قهری مسئول شناخته می‌شود. اما اگر قراردادی در میان نباشد و مسئولیت خارج از قرارداد حادث گردد، بسته به دولتی یا خصوصی بودن بانک‌ها، با در نظر گرفتن ماده ۳۵ ق.ب.ک و مواد ۱۱ و ۱۲ قانون مسئولیت مدنی روش‌های جبران نیز متفاوت است. همچنین نقض تعهدات محرمانه توسط یک بانک به منزله نقض قرارداد و یا تعهدات ناشی از قانون است که مشتری حق تقاضای فسخ فوری روابط معاملاتی با بانک و به ادعای خسارت وارده را دارد. لذا قانون‌گذار نه تنها در بحث وجودی، بلکه در خصوص آثار و مسئولیت‌ها نیز باید ورود داشته باشد و با توجه به اهمیت موضوع در کنار پرداختن به ضمانت‌اجراهای کیفری و انضباطی به بیان ضمانت‌اجراهای مدنی نیز در قبال افشای اطلاعات بانکی بپردازد و این‌گونه ضمانت‌اجراها را به قواعد عام مدنی و تجاری نسپارد.

منابع

- احمدیان، اسدالله، قواعد و احکام حفاظت و اطلاعات، تهران، زمزم هدایت، ۱۳۸۹.
- اداره آموزش و مدیریت بانک ملی ایران، حقوق بانکی، جلد‌های ۱ و ۲، تهران، انتشارات بانک ملی ایران، ۱۳۸۶.
- اُدیب، میاله؛ و می محرز، «السریة المصرفیة فی التشريع السوری»، مجله جامعة دمشق للعلوم الاقتصادية و القانونية، المجلد ۲۷، العدد الأول، ۲۰۱۱.
- استنلی، پائول، حقوق حفظ اسرار، ترجمه محمدحسین وکیلی مقدم، تهران، انتشارات همگان، ۱۳۹۱.
- ایلداری، سهیل، «چالش رازداری بانکی در بهشت امن سرمایه‌داران»، روند اقتصادی، شماره ۱۲، ۱۳۸۴.
- پورقهرمانی، بابک، «پول شویی و لایحه مبارزه با جرم پول شویی»، رواق اندیشه، شماره ۲۱، ۱۳۸۲.
- تاج‌الدین، میاده صلاح‌الدین، السریة المصرفیة: آثارها وجوانبها التشريعیة، مجلد ۳۱، دراسة مقارنة لعدد من الدول الأجنبية والعربية، كلية الإدارة و الاقتصاد، جامعة الموصل، ۲۰۰۰.
- جعفری، امین، «اسرار حرفه‌ای و حقوق کیفری اقتصادی و تجاری»، فقه و حقوق، سال چهارم، شماره ۱۴، ۱۳۸۶.
- جمالی، جعفر؛ و علی زارع، «تعهد بانک‌ها به حفظ اسرار مشتریان و عملیات تبدیل دارایی به اوراق بهادار»، راهبرد، سال بیستم، شماره ۵۸، ۱۳۹۰.
- خاوری، محمودرضا، حقوق بانکی، تهران، مؤسسه بانک‌داری بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۲.
- رستار، حسن، «اسرار حرفه‌ای در نزد بانک‌دار»، مجموعه حقوقی، شماره ۹۴، ۱۳۷۱.
- رستمی، ولی، «اقتدارات و اختیارات دستگاه مالیاتی در حقوق مالیاتی ایران»، فصلنامه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۳۸، شماره ۳، ۱۳۸۷.
- _____، «حقوق مؤدیان مالیاتی»، فصلنامه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۳۹، شماره ۱، ۱۳۸۸.
- رهبری، ابراهیم، «نقش قراردادهای محدودکننده در حمایت از اسرار تجاری مطالعه در حقوق آمریکا، انگلستان، فرانسه و ایران»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۵۰، ۱۳۸۸.
- شاهچراغ، سیدحسین، «معیارهای تمیز اصول دادرسی از تشریفات در رسیدگی‌های حقوقی»، تعالی حقوق، سال دوم، شماره ۷، ۱۳۸۹.
- شایگان، فرهاد، «آشنایی با مفهوم پولشویی در اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی ایران»، کانون وکلا، شماره ۲۱۰، ۱۳۸۹.

- صفایی، سیدحسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی اشخاص و اموال، جلد اول، تهران، میزان، ۱۳۸۷.
- صفایی، سیدحسین؛ و سید مرتضی قاسم‌زاده، حقوق مدنی اشخاص و محجورین، تهران، سمت، ۱۳۸۶.
- العجمی، مناع سعد، حدود التزام البنك بالسريه المصرفي هو الآثار القانونيه المترتبه عند الكشف عنها، رساله الماجستير في القانون تخصص القانون الخاص، جامعه الشرق الاوسط، ۲۰۱۰.
- غلامی، علی؛ و سید محمدعلی پوربخش، «مبارزه با پول شویی در قوانین ایران و اسناد بین‌المللی»، مطالعات اقتصاد اسلامی، سال چهارم، شماره اول، ۱۳۹۰.
- قماشی، سعید، «بررسی جرم افشای اسرار حرفه‌ای»، دادرسی، شماره ۵۸، ۱۳۸۵.
- کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی اموال و مالکیت، تهران، میزان، ۱۳۸۶.
- مختارنامه، زهرا، مسئولیت مدنی اشخاص حقوقی حقوق خصوصی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق دانشگاه شیراز، ۱۳۹۰.
- لفته، نصیرصبار؛ و ذکری محمدحسین الیاسین، الحمايه القانونيه للسريه المصرفيه فی التشريع العراقيه، مجله القانون المقارن، العدد ۴۷، ۲۰۰۷.

- Angel, John; and Chris Reed, Computer Law, Oxford, Oxford University Press, 2003.
- Aubert, Maurice, "The Limits of Swiss Banking Secrecy under Domestic and International Law", Berkeley Journal of International Law, Vol. 2, Issue 2, Fall 1984.
- Bauen, Marc; and Nicolas Rouiller, Swiss Banking, Schulthess, Zurich, Basel, Geneva, 2013.
- Chaikin, David, "Adapting the Qualifications to the Banker's Common Law Duty of Confidentiality to Fight Transnational Crime", Sedney Law Review, Vol. 33, 2011.
- Chaikin, David. "Policy and fiscal effects of Swiss Bank Secrecy", Revenue Law Journal, Vol. 15, Issue1, 2005.
- Franz, David; and Ong Lim, "Bank Secrecy Law: A Historical and Economic Analysis", Philipian Law Journal, Vol. 77, 2002.
- Grassi, Paolo; and Daniele Calverese, "The Duty of Confidentiality of Banks in Switzerland: Where It Stands and Where It Goes", Pace International Law Review, Vol. 7, Issue 2, 1995.

-
- Guex, Sébastien, "The Origins of the Swiss Banking Secrecy Law and Its Repercussions for Swiss Federal Policy", *The Business History Review*, Vol. 74, No. 2, 2000.
 - Powers, Paul, "Defining the Undefinable: Good Faith and the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods", *Journal of Law and Commerce*, Vol. 18, No. 2, 1999.
 - Szarmach, Laura, "Piercing the Veil of Bank Secrecy? Assessing the United States", *Settlement in the UBS Case*", *Cornell International Law Journal*, Vol. 43, 2010.
 - The European Banking Federation. "Report on Banking Secrecy-European Banking Federation (Anti-Fraud and Anti-Money Laundering Committee & Fiscal Committee)", Brussels, 2004.